

УДК 351:338.431

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.3.29>**Т. О. Харченко**

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економічної політики та менеджменту Навчально-наукового
інституту «Інститут державного управління» Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

ОЦІНКА РІВНЯ ВПЛИВУ ЕКОНОМІЧНОЇ СВОБОДИ НА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті висвітлено результати поглибленого аналізу рівня впливу економічної свободи на механізми державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору економіки України шляхом дворівневої оцінки вісімнадцяти кореляційно-регресійних залежностей субіндексів IEF на формування валової доданої вартості національної економіки та аграрного сектору.

Розрахунками підтверджено, що процеси, котрі відбуваються в сфері захисту прав власності виступають в якості фактору-стимулятора нарощення обсягів валової доданої вартості. Встановлено наявність слабого позитивного зв'язку субіндексів податкового навантаження та бюджетних витрат на результуючі показники: GVANE та GVAAS, що свідчить про відсутність їх впливу. В розрізі пояснюючих факторів індексу трудових відносин та індексу регулювання цін на результуючі показники (GVANE та GVAAS) зв'язку не встановлено. Підтверджено помірний позитивний зв'язок між результуючими показниками GVANE та GVAAS та індексом фінансової свободи. Визначено наявність слабого зв'язку індексу свободи торгівлі та індексу інвестиційного клімату на формування валової доданої вартості національної економіки та аграрного сектору, зокрема.

Емпірично підтверджено, що всі досліджувані фактори є стимуляторами щодо формування GVANE та GVAAS, найбільш важливим з яких є Індекс свободи бізнесу. Підтверджено співставність значень показників моделі вищого рівня (національна економіка) та моделі підпорядкування (аграрний сектор), що вказує на прямий вплив інструментів державного регулювання економіки на результативність функціонування аграрного сектору. Обґрунтовано важливість досягнення балансу між методами прямого та непрямого впливу механізмів державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору, для створення сприятливих умов ведення бізнесу та розширення економічної свободи. Підтверджений сильний позитивний зв'язок між Індексом свободи бізнесу та макроекономічним показником функціонування галузі, визначає доцільність його використання в якості індикатора оцінки економічного складника результативності механізмів державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору.

Ключові слова: Індекс економічної свободи IEF, валова додана вартість, державне регулювання економіки, субіндекси, сила та напрям впливу, ступінь зв'язку.

Постановка проблеми. Поглиблення трансформацій, в частині адаптації діючих державних політик до європейських підходів, визначення ефективності державного управління в якості окремого інституційного складника, спонукає до пошуку оптимального співвідношення між рівнем державного регулювання та свободи ринку. Практика використання міжнародних індексів, в якості комплексного склад-

ника оцінки економічної складової сталого розвитку, набула широкого запровадження протягом останніх років. В даному контексті особлива увагу приділяється визначенню рівня економічної свободи як індикатору оцінки результативності державного регулювання економіки.

Індекс економічної свободи (Index of Economic Freedom, Heritage Foundation, далі – IEF), на думку наукової та експертної

спільноти [1–8], має підтверджений зв'язок між розрахованим значенням окремої країни та ступенем її процвітання. Окреслена залежність дозволяє встановити річний прогрес, як в розрізі загального показника IEF, так і в розрізі його субіндексів. П'ятирічна динаміка значень IEF свідчить про покращення позиції України в міжнародному рейтингу та підтверджує результативність змін в сфері державного регулювання економіки. Тісний зв'язок між економічною політикою та механізмами державного регулювання сталою розвитку аграрного сектору визначає актуальність проведення поглибленого дослідження оцінки впливу значень субіндексів IEF на формування макроекономічних показників національної економіки та аграрного сектору, зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковий пошук щодо оцінки впливу рівня державного регулювання економіки на процвітання країни, розвитку її галузей та окремих сфер діяльності висвітлено в публікаціях, як вітчизняних, так і іноземних авторів. Дослідження Н. Берггрена підтвердили гіпотезу про те, що наслідком високого рівня економічної свободи є рівномірне збагачення всіх верств населення [1]. Дослідження вітчизняних науковців Гейця В. М. [2], Булеєва І.П. [3], Михайлова А.М. [4], Маркович І.Б. [5], Сімахової А.О., Скрипник Н.Є. [6], Гордуновського О.М. [7], Геращенко С.О., Чернобаєва В.В. [8] та ін. підтвердили вплив рівня економічної свободи на результативність функціонування економіки та окреслили важливість подальших досліджень щодо оцінки впливу економічної свободи на галузі та окремі сфери діяльності. Враховуючи підтвержені зв'язки, актуальним є поглиблення досліджень щодо оцінки рівня впливу економічної свободи на механізми державного регулювання сталою розвитку аграрного сектору, як провідної галузі національної економіки.

Формулювання цілей статті. Визначення рівня впливу економічної свободи на механізми державного регулювання сталою розвитку аграрного сектору шляхом дворівневої оцінки кореляційно-регресійних залежностей субіндексів

IEF на формування валової доданої вартості національної економіки та аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. Перевагами IEF в сфері публічного управління є можливість оцінки рівня свободи бізнесу за діючих інструментів державного регулювання економіки. Методологічною основою розрахунку загального значення IEF виступає визначення середнього арифметичного за десятьма субіндексами, а з 2018 р. за дванадцятьма. Розрахункове значення кожного субіндексу визначається в межах від 0 до 100 балів (максимальний результат – 100 балів), котрі характеризують чотири комплексних складника, такі як: верховенство права, діяльність влади, ефективність регулювання та відкритість ринку (рисунок 1).

За результатами розрахунку загального показника IEF, робиться висновок щодо рівня свободи економіки країн шляхом їх умовного розподілу в розрізі наступних груп: вільні (free) – 80–100 балів; переважно вільні (mostly free) – 70–79,9 балів; помірно вільні (moderately free) – 60–69,9 балів; переважно невільні (mostly unfree) – 50–59,9 балів; невільні (деспотичні) (repressed) – 0–49,9 балів [9]. Для характеристики рівня відкритості економіки України, розглянемо динаміку значень загального показника IEF, котра представлена на рисунку 2.

Представлена на рисунку 2 динаміка, свідчить про позитивні зрушення в частині зростання IEF в період 2017–2021 рр. В частині позитивної оцінки слід відмітити, що починаючи з 2018 р. Україна вийшла із групи невільних країн та перейшла до групи переважно невільних країн. Окреслена динаміка сформувалась за рахунок зростання значень субіндексів захисту трудових прав та регулювання цін. Стан податкового навантаження також характеризується позитивними змінами, проте потребують покращення субіндекси, котрі характеризують інвестиційний клімат, фінансову свободу та субіндекси комплексного складника «Верховенство права».

Для визначення сили впливу чинників, котрі характеризують певний напрям у складі Індексу економічної свободи, на формування макроекономічних показ-

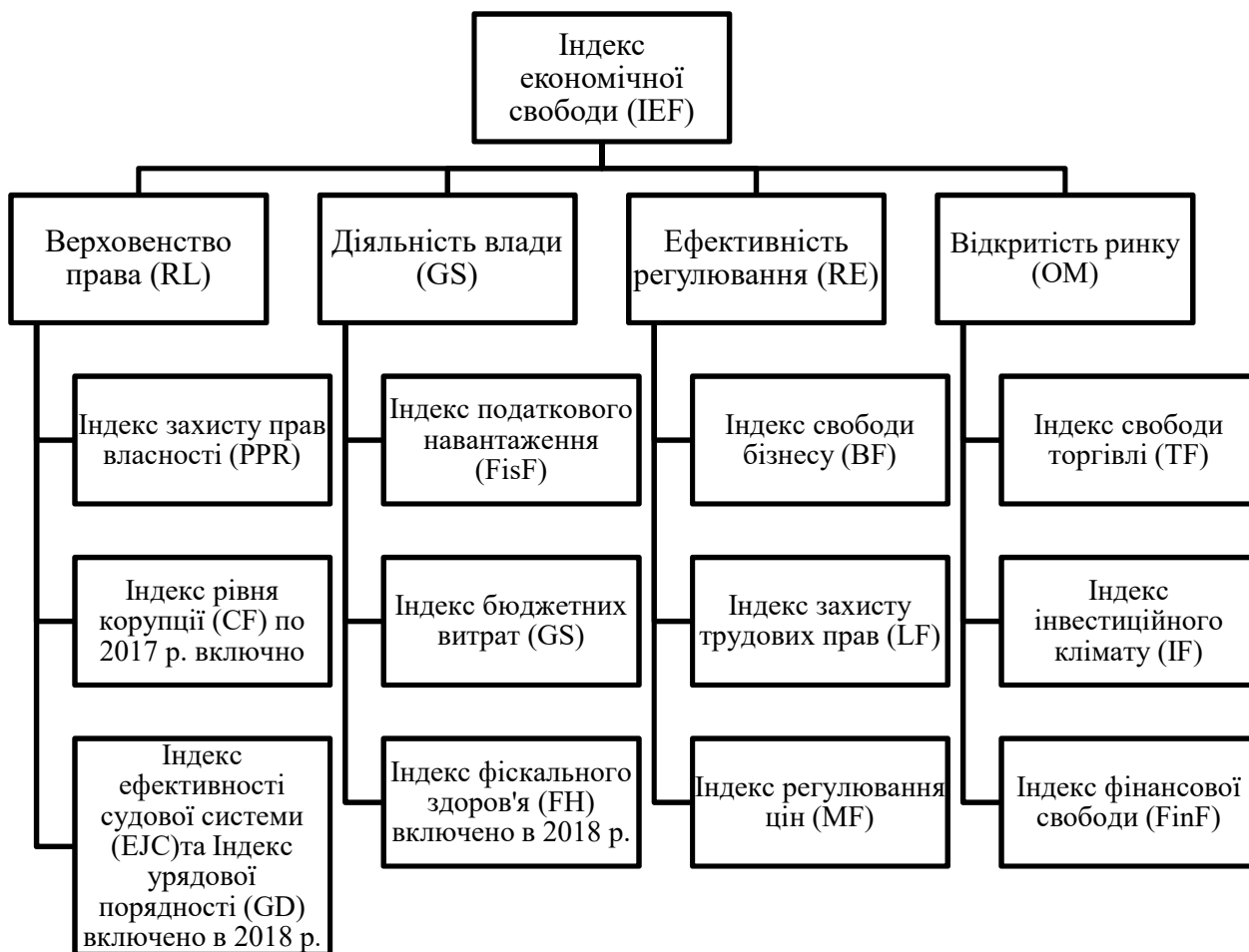

Рис. 1. Складові Індексу економічної свободи (The Heritage Foundation)

Джерело: [9]

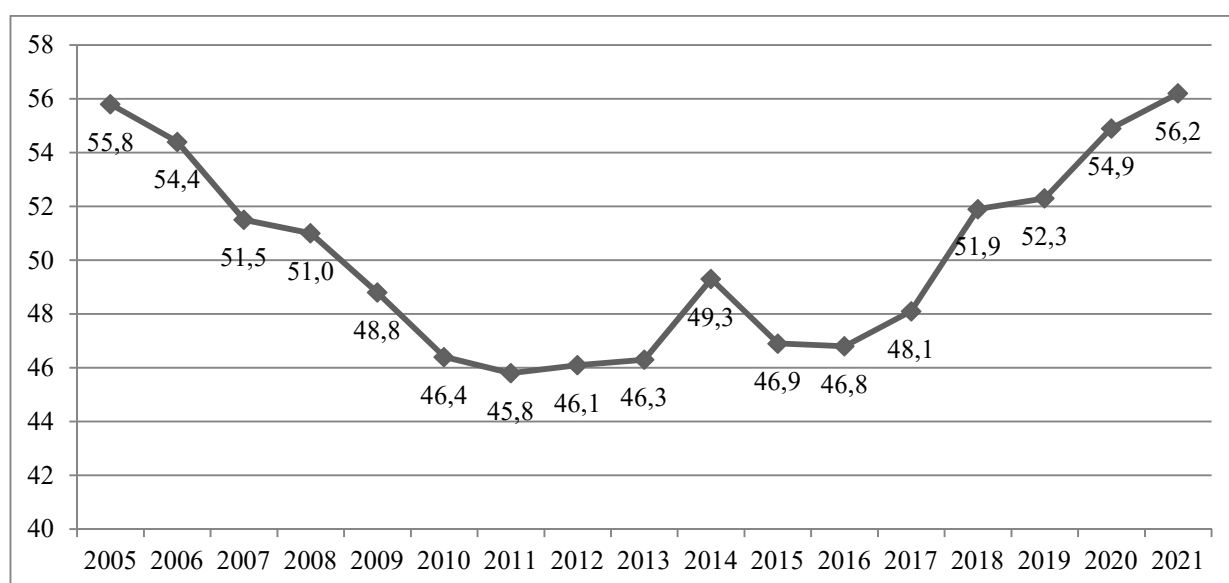

Рис. 2. Динаміка значень IEF Україна, 2005–2021 рр.

Джерело: [10]

ників національної економіки України (GVA_{NE}) та аграрного сектора (GVA_{AS}), зокрема, розраховано кореляційно-регресійні залежності за кожним із субіндексів IEF за період 1995–2021 рр. Комбінований підхід, в частині дворівневої оцінки рівня впливу, дозволяє поглибити аналіз та визначити ступень співставності сформованих тенденцій.

Основою для розрахунку стали значення субіндексів IEF України, обсяги валової доданої вартості національної економіки України та аграрного сектору, зокрема, за період 2005–2021 рр. Зауважимо, що на першому етапі, з розрахунків було виключено субіндекси: рівень корупції (CF) та фіскальне здоров'я (FH) у зв'язку зі зміною методики розрахунку та відсутністю аналітичних даних. Результатом другого етапу розрахунків була побудова вісімнадцяти економетричних моделей.

В моделях вищого рівня, в якості результуючого показника, було визначено – валову додану вартість в основних цінах, млн. грн. (GVA_{NE}). В моделях підпорядкування, результуючим показником визначено – валову додану вартість за напрямом діяльності сільське, лісове та рибне господарство, млн. грн. (GVA_{AS}). У складі пояснюючих факторів розглянуто наступні субіндекси IEF: *PPR* – індекс захисту прав власності; *FisF* – індекс податкового навантаження; *GS* – індекс бюджетних витрат; *BF* – індекс свободи бізнесу; *LF* – індекс захисту трудових прав; *MF* – індекс регулювання цін; *TF* – індекс свободи торгівлі; *IF* – індекс інвестиційного клімату; *FinF* – індекс фінансової свободи.

Розрахункові показники кореляційно-регресійних залежностей було згруповано в розрізі комплексних складників, а саме: верховенство права (таблиця 1), діяльність влади (таблиця 2), ефективність регулювання (таблиця 3) та відкритість ринку (таблиця 4).

Представлені в таблиці 1 дані, вказують на наявність помірного позитивного зв'язку між результуючими показниками та пояснюючим фактором в розрізі досліджуваних кореляційно-регресійних залежностей. Обидві досліджувані моделі є адекватними та якісними, що підтвер-

джують розраховані значення критерія Фішера 18,9 й 9,9, котрі є більшими за критичне значення – 4,54 та t-Стюдента $4,36 > 2,13$; $3,15 > 2,13$. Встановлено високу силу зв'язку між індексом захисту прав власності та зростанням валової доданої вартості на вищому рівні (національна економіка). В моделі підпорядкування (аграрний сектор), визначено наявність помірного зв'язку між результуючим показником та пояснюючим фактором. Результати розрахунків свідчать про те, що процеси, котрі відбуваються в сфері захисту прав власності виступають в якості фактору-стимулятора нарощення обсягів валової доданої вартості.

В частині оцінки моделей, котрі характеризують ступінь впливу субіндексів *FisF*, *GS* складника «Діяльність влади», встановлено наявність слабого позитивного зв'язку (таблиця 2).

В порівняльному аспекті, в розрізі досліджуваних моделей, встановлено ідентичність всіх оціночних характеристик, як для національної економіки в цілому, так і для аграрного сектору, зокрема. Загальним висновком проведеного розрахунку встановлено відсутність впливу пояснюючих факторів на результуючі показники: GVA_{NE} та GVA_{AS} . В даному контексті доцільно зауважити, що значення субіндексу бюджетних витрат протягом досліджуваного періоду коливались в межах 28-78,6 балів, а значення субіндексу податкового навантаження на рівні 77-90,2 бали, відповідно. Однак спільний характер змін, в розрізі досліджуваних динамічних рядів, забезпечив майже рівнозначні якісні характеристики за всіма досліджуваними моделями даної групи.

Одним із важливих аспектів при формуванні оціночних характеристик державного регулювання сталого розвитку є оцінка ефективності управління. Даний показник є комплексним і передбачає проведення аналізу в розрізі таких субіндексів, як: свобода бізнесу, трудові відносини, регулювання цін (таблиця 3).

Розрахункові показники економетричних моделей, наведених в таблиці 3, свідчать про наявність зв'язку між результуючими показниками (GVA_{NE} та GVA_{AS}) та пояснюючим фактором *BF*. В розрізі пояс-

Таблиця 1

Показники оцінки економетричної моделі залежності GVA_{NE} та GVA_{AS} від субіндексу PPR складника «Верховенство права»

Субіндекс IEF	Рівняння регресії, HE/AC	R	Сила зв'язку	R ²	Адекватність моделі (так/ні)	t-статистика, (tкр = 2,13)	Критерій Фішера (F _{кр} = 4,54)	Сила і напрям впливу
Індекс захисту прав власності (PPR)	$GVA_{NE} = -2267579,1 + 122129,3PPR$ $GVA_{AS} = -253524,9 + 13745,7PPR$	0,75 0,63	висока помітна	0,56 0,40	так так	4,36 3,15	18,9 9,9	Помірний позитивний Помірний позитивний

Джерело: розрахунки автора за даними [10].

Таблиця 2

Показники оцінки економетричної моделі залежності GVA_{NE} та GVA_{AS} від субіндексів FisF, GS складника «Діяльність влади»

Субіндекс IEF	Рівняння регресії, HE/AC	R	Сила зв'язку	R ²	Адекватність моделі (так/ні)	t-статистика, (tкр = 2,13)	Критерій Фішера (F _{кр} = 4,54)	Сила і напрям впливу
Індекс податкового навантаження (FisF)	$GVA_{NE} = -4837109, + 85689,5 FisF$ $GVA_{AS} = - 577819,4 + 9620,7 FisF$	0,22 0,23	слабка слабка	0,05 0,05	ні ні	-0,62 -0,69	0,79 0,86	Слабкий позитивний Слабкий позитивний
Індекс бюджетних витрат (GS)	$GVA_{NE} = 2493172,2 - 17187,1GS$ $GVA_{AS} = 303063,2 - 2411,2GS$	0,21 0,22	слабка слабка	0,05 0,05	ні ні	-0,84 -0,89	0,71 0,79	Слабкий позитивний Слабкий позитивний

Джерело: розрахунки автора за даними [10].

Таблиця 3

Показники оцінки економічної моделі залежності GVA_{NE} та GVA_{AS} від субіндексів BF , LF , MF складника «Ефективність регулювання»

Субіндекс IEF	Рівняння регресії, НЕ/АС	R	Сила зв'язку	R ²	Адекватність моделі (так/ні)	t-статистика, (t _{кр} =2,13)	Критерій Фішера F _{кр} = 4,54	Сила і напрям впливу
Ефективність регулювання								
Індекс свободи бізнесу (BF)	$GVA_{NE} = -3637496,6 + 102186,4BF$	0,79	висока	0,62	так	4,94	24,4	Сильний, позитивний
	$GVA_{AS} = -528025,2 + 13785,4BF$	0,80	висока	0,63	так	5,10	26,0	Сильний, позитивний
Індекс захисту трудових прав (LF)	$GVA_{NE} = 3418012,3 - 32350,6LF$	0,10	слабка	0,01	ні	-0,4	0,16	Слабкий позитивний
	$GVA_{AS} = 246327,4 - 933,1LF$	0,02	слабка	0,0...5	ні	-0,09	0,07	Слабкий позитивний
Індекс регулювання цін (MF)	$GVA_{NE} = 5796980,9 - 60264,5MF$	0,40	слабка	0,16	ні	-1,72	2,94	Слабкий позитивний
	$GVA_{AS} = 605463,5 - 6058,8MF$	0,31	слабка	0,09	ні	-1,24	1,54	Слабкий позитивний

Джерело: розрахунки автора за даними [10].

Таблиця 4

Показники оцінки економічної моделі залежності GVA_{NE} та GVA_{AS} від субіндексів TF , IF , $FinF$ складника «Відкритість ринку»

Субіндекс IEF	Рівняння регресії, НЕ/АС	R	Сила зв'язку	R ²	Адекватність моделі (так/ні)	t-статистика, (t _{кр} =2,13)	Критерій Фішера (F _{кр} = 4,54)	Сила і напрям впливу
Відкритість ринку								
Індекс свободи торгівлі (TF)	$GVA_{NE} = 4640823,7 - 35343,6TF$	0,11	слабка	0,01	ні	-0,44	0,20	Слабкий позитивний
	$GVA_{AS} = 413853,3 - 2633,5TF$	0,06	слабка	0,004	ні	-0,25	0,06	Слабкий позитивний
Індекс інвестиційного клімату (IF)	$GVA_{NE} = -335740,6 + 78595,4IF$	0,45	слабка	0,21	ні	1,97	3,88	Слабкий позитивний
	$GVA_{AS} = -32407,9 + 8706,6IF$	0,38	слабка	0,14	ні	1,57	2,48	Слабкий позитивний
Індекс фінансової свободи (FinF)	$GVA_{NE} = 4632001,1 - 81806,1FinF$	0,61	помітна	0,37	так	-2,96	8,77	Помірний позитивний
	$GVA_{AS} = 581305,1 - 10858,6FinF$	0,60	помітна	0,37	так	-2,94	8,65	Помірний позитивний

Джерело: розрахунки автора за даними [10].

нюючих факторів індексу трудових відносин (LF) та індексу регулювання цін (MF) на результуючі показники (GVA_{NE} та GVA_{AS}) зв'язку не встановлено (критерій Фішера LF $0,16 < 4,54$ й $0,07 < 4,54$, MF $2,94 < 4,54$ й $1,54 < 4,54$; t-Статистика LF $-0,4 < 2,13$ й $-0,09 < 2,13$, MF $-1,72 < 2,13$ й $-1,24 < 2,13$). Результати розрахунків свідчать про те, що саме індекс свободи бізнесу має сильний позитивний вплив на формування GVA_{NE} та GVA_{AS} . Якість моделей підтверджують й розраховані значення критерію Фішера та t-Ст'юдента, котрі переважають критичні значення (критерій Фішера BF $4,94 > 4,54$ й $5,10 > 4,54$; t-Статистика $24,4 > 2,13$ й $26,0 > 2,13$). В розрізі окреслених моделей слід відмітити співставність значень показників моделі вищого рівня (національна економіка) та моделі підпорядкування (аграрний сектор), що вказує на прямий вплив інструментів державного регулювання на результативність функціонування аграрного сектору.

В частині оцінки впливу субіндексів складника «Відкритість ринку» підтверджено багатоаспектність значень, котрі представлено в таблиці 4.

Так, дані таблиці 4 свідчать про наявність помірного позитивного зв'язку між результуючими показниками GVA_{NE} та GVA_{AS} та індексом фінансової свободи, про що свідчить коефіцієнт детермінації. Також підтверджено зв'язок між пояснюючим фактором $FinF$ та результуючими показниками за критерієм Фішера, котрі переважають критичне значення у наступному співвідношенні $8,77 > 4,54$ й $8,65 > 4,54$ та t-Ст'юдента $-2,96 > 2,13$ та $-2,94 > 2,13$. В частині оцінки моделей індексу свободи торгівлі та індексу інвестиційного клімату на формування валової доданої вартості національної економіки та аграрного сектору, зокрема, встановлено наявність слабого зв'язку між результуючими показниками та пояснюючим фактором. Адекватність моделей не підтверджена. В якості загального висновку щодо оціночних характеристик, слід зауважити, про ідентичність тенденцій щодо впливу субіндексів TF , IF , $FinF$ складника «Відкритість ринку» на досліджувані макроекономічні показники.

Висновки. За результатами проведеного аналізу, емпірично підтверджено, що всі досліджувані фактори є стимуляторами щодо формування GVA_{NE} та GVA_{AS} , найбільш важливим з яких є Індекс свободи бізнесу (BF). Дана динаміка підтверджує важливість досягнення балансу між методами прямого та непрямого впливу механізмів державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору, для створення сприятливих умов ведення бізнесу та розширення економічної свободи. В частині співставності напрямів і сили зв'язку між пояснюючими факторами та результуючими показниками в розрізі моделей вищого рівня (національна економіка) та моделей підпорядкування (аграрний сектор) підтверджено ідентичність тенденцій. Виключенням є кореляційно-регресійна залежність між індексом захисту прав власності та показниками GVA_{NE} й GVA_{AS} , де на національному рівні визначено високу силу зв'язку, а на рівні галузі підтверджено помітний зв'язок. Підтверджений сильний позитивний зв'язок між Індексом свободи бізнесу та макроекономічним показником функціонування галузі, визначає доцільність його використання в якості індикатору оцінки економічного складника результативності механізмів державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору.

Список використаної літератури:

1. Берггрен Н. Преимущества экономической свободы URL: http://www.freetheworld.com/papers/berggren_review.pdf (дата звернення: 25.10.2022 р.)
2. Геец В. М. Модернизация в системе «общество – государство – экономика». Журнал европейской экономики. 2014. Т. 13. № 3. С. 237–252.
3. Булеев И. П. Некоторые аспекты функционирования экономики Украины на современном этапе ее развития. Проблемы экономики. 2015. № 1. С. 49–58.
4. Михайлов А.М. Методичні підходи та система показників визначення інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки. Економіка АПК. 2016. № 12. С. 76–83.
5. Маркович І. Економічна свобода та економічний розвиток: теоретико-емпіричне дослідження зв'язку. Журнал європейської економіки. 2014. Т.13. №5. С. 125–140.

6. Сімахова А.О., Скрипник Н.Є., Піддубний О.О. Економічна політика в контексті вимірювання економічної свободи. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 25–29.
  7. Гордуновський О.М. Сутність та форми економічної свободи та її особливості в Україні. *Фінансовий простір*. 2015. Вип. 4(20). С. 151–156.
  8. Геращенко С.О., Чернобаєв В.В. Взаємозв'язок економічної свободи, підприємництва та економічного розвитку у глобальній економіці. *Економічний вісник*. 2019. №4. С. 36–43.
  9. About The Index. URL: <https://www.heritage.org/index/about> (дата звернення: 25.10.2022 р.)
  10. Index of Economic Freedom. URL: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine> (дата звернення: 25.10.2022 р.)
-

Kharchenko T. Assessment of the level of influence of economic freedom on mechanisms of state regulation of sustainable development of the agrarian sector of the economy of Ukraine

The results of an in-depth analysis of the level of influence of economic freedom on the mechanisms of state regulation of sustainable development of the agrarian sector of the Ukrainian economy were presented in the article. The analysis was carried out by means of a two-level assessment of eighteen correlation-regression dependencies of the IEF sub-indices on the formation of the gross added value of the national economy and the agricultural sector.

The processes that take place in the field of protection of property rights act as a stimulating factor for increasing the volume of gross added value that were confirmed by calculations. The presence of a weak positive relationship between the sub-indices of the tax burden and government spending on the resulting indicators: GVANE and GVAAS were established, which indicates the absence of their influence. In terms of the explanatory factors of the index of labor freedom and the index of monetary freedom for the resulting indicators (GVANE and GVAAS), no connection was established. A moderate positive relationship between the resulting GVANE and GVAAS indicators and the index of financial freedom was confirmed. The existence of a weak relationship between the index of trade freedom and the index of investment freedom on the formation of the gross added value of the national economy and the agricultural sector, in particular, was determined.

It has been empirically confirmed that all the studied factors are stimulators for the formation of GVANE and GVAAS, the most important of which is the index of business freedom. The comparability of the values of the indicators of the higher level model (national economy) and the subordination model (agrarian sector) has been confirmed, which indicates the direct influence of the instruments of state regulation of the economy on the effectiveness of the functioning of the agrarian sector. The importance of achieving a balance between the methods of direct and indirect influence of mechanisms of state regulation of the sustainable development of the agricultural sector in order to create favorable conditions for conducting business and expanding economic freedom was substantiated. The strong positive relationship between the index of business freedom and the macroeconomic indicator of the functioning of the industry was confirmed determines the expediency of its use as an indicator of the assessment of the economic component of the effectiveness of mechanisms of state regulation of the sustainable development of the agrarian sector.

Key words: *index of economic freedom IEF, gross value added, state regulation of the economy, sub-indices, strength and direction of influence, degree of connection.*